

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА НА РИНКУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ

Досліджені проблеми формування економічної політики на ринку продовольчої продукції України. Зазначено, що для їх нейтралізації необхідно принципово удосконалити економічну політику. Акцентовано увагу на обґрунтуванні основних принципів економічної політики на ринку продовольчої продукції

Постановка проблеми. Забезпечення сталого, збалансованого і ефективного розвитку ринку продовольчої продукції є одним з головних завдань державної економічної політики, реалізація якого виступає основною умовою задоволення потреб національного ринку в адекватному обсязі якісної продовольчої продукції і локалізації організаційно-економічних факторів формування потужного експортного потенціалу вітчизняних товаровиробників. Разом з тим, фінансово-виробничі трансформації, що відбуваються в економіці України зумовлюють необхідність максимального використання всіх резервів підвищення ефективності розвитку продовольчого підкомплексу. Сучасні господарські умови, що полягають в пропорційній та комплексній мобілізації структурних елементів ринкової системи господарювання, формування прозорого середовища для автономного і гнучкого функціонування підприємств і регіонів, призводять до усвідомлення об'єктивної необхідності подолання галузевого, відомчого підходу до розвитку продовольчого підкомплексу, зумовлюють необхідність пошуку більш конструктивної основи економічної політики на ринку продовольства.

Стан вивчення проблеми. Проблемами функціонування ринку продовольчої продукції займаються ряд науковців. Так, процес конструктивного розвитку ринку агропродовольчої продукції Березін О.В. [1] пов'язує з ефективною системою управління інформаційним забезпеченням агропродовольчого ринку. На думку Лузан Ю.Я. [2] з метою створення збалансованого ринкового

середовища необхідно покращити фінансові аспекти його формування. Саблук П.Т. [3], Стукач Т.М. [4] акцентують увагу на необхідності удосконалення аграрної політики. Разом з тим, недостатньо дослідженими залишаються проблеми та принципи формування економічної політики на ринку продовольчої продукції.

Метою дослідження є опрацювання проблем та принципів формування економічної політики на ринку продовольчої продукції. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити наступні завдання: розкрити проблеми формування економічної політики на ринку продовольчої продукції; обґрунтувати принципи економічної політики на ринку продовольчої продукції.

Викладення основного матеріалу. Сучасна економічна політика на ринку продовольства є недосконалою. Недосконалість економічної політики обумовлена рядом факторів, зокрема недостатньою доступністю кредитів для товаровиробників продовольства, відсутністю сприятливого інвестиційного клімату в продовольчому підкомплексі, відсутністю дієвих правових та організаційних засобів для повного використання внутрішнього господарського потенціалу товаровиробників продовольства, низьким рівнем освоєння ресурсозберігаючих технологій у товаровиробників продовольчої сировини та продовольчих товарів, поглибленням протиріч між містом і селом та зниженням якості життя на селі внаслідок часткової реалізації соціальних програм, неадекватним розвитком кадрового потенціалу на продовольчих підприємствах,

функціонуванням деформованої інформаційно-консультативної системи обслуговування товаровиробників продовольства на локальному рівні. В скрутному становищі опинилися усі ринкові суб'єкти, і особливо, товаровиробники продовольчої сировини. Останні виявилися істотно залежними від функціонування ряду складових елементів національної економіки, зокрема підприємств переробної промисловості і торгівлі, податкової інспекції, комерційних банків. Так, при реалізації сировини за заниженими закупівельними цінами товаровиробники недоотримують частину доданої вартості, при отриманні кредитів у комерційних банках із-за встановлення високих відсоткових ставок за користування кредитом втрачають суттєву частину обігових коштів, а при оподаткуванні внаслідок високої питомої ваги податків у прибутку підприємств суттєва частина грошових ресурсів також вилучається з товарно-грошового обороту підприємства.

В ринкових умовах господарювання збитки відносно товаровиробників сировини є неминучими. Між тим, механізм становлення і формування ресурсного потенціалу національного продовольчого ринку характеризується як система багатовекторного спектру елементів, що утворюють взаємозалежну сукупність, в якій вони тісно переплетені та активно взаємодіють. Основними елементами тут виступають ресурсні потенціали організаційно-правових структур усіх форм власності і господарювання продовольчого напрямку. Процес виміру сучасного ресурсного потенціалу продовольчого підприємства є основним в ланцюгу оцінки всього ресурсного потенціалу національного ринку продовольчої продукції. Тому для всіх організаційно-правових форм господарювання, що здійснюють виробництво продовольчої сировини, необхідна компенсація з бюджету збиткових економічних відносин. Низький рівень економічної політики на ринку продовольчої продукції пояснюється також низьким рівнем її конкурентоспроможності. Особливо на конкурентоспроможність продукції впливає

недостатнє забезпечення підприємств інноваційно-інвестиційними ресурсами, низький рівень державного стимулювання науково-технічної діяльності, мінімальний відсоток втілення наукових досліджень і розробок, технологічних процесів, ефективних управлінських рішень у кінцевий господарський результат. Тому формування економічної політики на ринку продовольства необхідно розглядати з точки зору нарощування інноваційної складової матеріально-технічної бази, створення спеціальних механізмів підтримки інновацій через раціонально організовану систему фондів, нарощування фінансування науково-технічних робіт, одержання субсидій, залучення приватного вітчизняного та іноземного капіталу для створення інноваційних підприємств, розвитку нових організаційних форм інтеграції науки з підприємствами продовольчого підкомплексу.

Процеси інвестування всіх організаційно-правових структур національного продовольчого ринку повинні супроводжуватися глибокими зрушеннями в галузевій структурі. Крім того, економічна політика щодо підвищення конкурентоспроможності продукції на продовольчому ринку повинна забезпечити перегляд пріоритетних напрямів вкладення коштів і розробку інвестиційних програм щодо реалізації перспективних інвестиційних проектів в продовольчій сфері; формування цивілізованого інституційного середовища та інноваційної інфраструктури на ринку продовольства; підтримку на належному рівні конкурентоспроможності взаємозалежних галузей, що мобілізують механізми потужного експортного потенціалу продовольчого ринку, формують його конкурентні переваги та сучасні інвестиційні інструменти управління організаційно-економічними індикаторами продовольчого підкомплексу. Формування ефективного конкурентоспроможного продовольчого виробництва слід вважати стратегічними завданнями економічної політики на ринку продовольчої продукції. Адже таке виробництво забезпечує продовольчу безпеку, автономність країни,

стійкий розвиток національної економіки, зростання експорту якісної продовольчої продукції. Для підтримки українських експортерів продовольства зі сторони держави необхідно активізувати зусилля на використанні комплексного підходу щодо корекції системи державної підтримки внутрішніх і зовнішніх ринків. Підтримка держави має ґрунтуватися на маркетинговій, логістичній та фінансовій компонентах.

Не менш проблемним аспектом економічної політики є істотні зміни у структурі реалізації продовольчої продукції. Якщо на початку 90-х років основними її замовниками були державні заготівельні організації і потребкооперація, то в останні роки сільськогосподарські підприємства поширили практику реалізації продукції за комерційними каналами. Проте такий маркетинг продукції веде до втрати сільгосподарськими товаровиробниками значної частки потенційного прибутку. В разі повернення товарного кредиту, отриманого від комерційних організацій під посівну або збиральну кампанії, погашення його вартості за рахунок зерна та іншої продукції відбувається за заниженими цінами, що сформувалися безпосередньо після збору врожаю продовольчих культур. Втрата прибутків сільськогосподарськими підприємствами відбувається і внаслідок зниження платоспроможного попиту населення. З однієї сторони це призводить до зниження темпу зростання цін на вітчизняну продовольчу продукцію. З іншого боку, невідповідність масштабів витрат на виробництво продовольства обсягам їх відшкодування на споживчому ринку призводить до збитковості виробництва. В ринкових умовах господарювання збиткові виробництва згортаються, а отже, зменшується пропозиція і дорожчає продукція. Таким чином, відбувається накопичення дестабілізаційних тенденцій у формуванні ринку продовольчої продукції. Для нейтралізації дестабілізаційних тенденцій на ринку продовольчої продукції України необхідно принципово удосконалити

економічну політику. В сучасній законодавчій і нормативно-правовій базі принципи економічної політики чітко не визначені. Відсутність юридично закріплених принципів економічної політики зумовлює недостатній рівень лаконізації та ефективності практичної реалізації її векторних компонентів в складові національної економіки. Результативність економічної політики буде тим вищою, чим змістовніше будуть відображені основні принципи економічної політики. Виходячи з сучасних транзитивних перетворень у продовольчому підкомплексі, економічна політика на сучасному ринку продовольчої продукції України повинна базуватися на десяти основних принципах (рис. 1). Охарактеризуємо вказані принципи.

Принцип ресурсозбереження – зростання кінцевих результатів діяльності товаровиробників продовольчої продукції повинно відбуватися за рахунок раціонального і продуктивного використання водних, земельних, матеріальних, трудових ресурсів, при зменшенні втрат інтенсифікації, внаслідок освоєння та впровадження ресурсозберігаючої техніки та технологій.

Принцип ринкових відносин в продовольчому підкомплексі – забезпечення приватної власності на землю і інші матеріальні засоби; гарантується створення ринкової інфраструктури реалізації продовольчої продукції та придбання вітчизняними товаровиробниками основних і оборотних засобів за доступними цінами; виключається недобросовісна конкуренція та монополістична діяльність всупереч законодавству України.

Принцип багатокладності організаційно-правових форм власності і господарювання – створення прозорого ринкового середовища для розвитку сільсько-господарських підприємств усіх форм власності, фермерських господарств, особистих селянських господарств. Гарантування вільного вибору громадянам України форми господарювання та здійснення їх підтримки виходячи з реальних можливостей національної економіки.

Рис. 1. Принципи економічної політики на ринку продовольчої продукції

Принцип державного правового регулювання – створення цивілізованого і досконалого правового поля на предмет переходу майна від однієї особи до іншої, механізмів і каналів збуту продовольства та розподілу доходів для досягнення соціально-економічної справедливості, укладання внутрішніх і зовнішніх угод, вирішення спірних питань, всебічної підтримки національного виробництва продовольчої сировини та продовольчих товарів.

Принцип інтенсифікації – концентрація до оптимального рівня авансованого капіталу в організаційно-правових формах господарювання, що забезпечує максимальний приріст виробництва при мінімальному використанні вкладених ресурсів в кожній окремо взятій організаційно-правовій формі господарювання.

Принцип бюджетної підтримки – виділення не менше 5 % видаткової частини регіональних бюджетів України на розвиток товаровиробників продовольчої продукції, зокрема приватно-орендних підприємств, відкритих та закритих акціонерних товариств, виробничих і обслуговуючих кооперативів, фермерських господарств, особистих селянських господарств тощо.

Принцип кооперації – процес виробництва продовольчої сировини і продовольчих товарів відбувається в межах кооперативних товариств до складу яких входять сільськогосподарські товаровиробники, переробні підприємства та інші зацікавлені юридичні та фізичні особи. Розподіл доходів між членами кооперативного товариства відбувається пропорційно суспільно необхідним витратам на кожній стадії виробництва.

Принцип інтеграції – процес зближення товаровиробників продовольчої сировини з промисловими, науковими та іншими підприємствами та організаціями, який забезпечує, різні форми і канали притоку капіталу, у тому числі притік капіталу у розвиток товаровиробників продовольчої сировини, зі сторони промислових підприємств, наукових установ, фінансових, консалтингових та інших структур з метою досягнення максимально корисного ефекту на вкладені ресурси.

Принцип комплексного розвитку продовольчих підприємств, установ і організацій – ресурсний потенціал підприємств продовольчої сфери,

представлений земельними, водними, трудовими, лісовими та іншими видами ресурсів, використовується повною мірою, з максимальною віддачею, забезпечуючи стійке зростання національної економіки, якість життя на рівні розвинутих країн світу та адекватний розвиток виробничої і соціальної сфер в сільській місцевості.

Принцип державної підтримки господарської діяльності в продовольчій сфері – здійснення державою цільового фінансування, пільгового оподаткування і кредитування, надання субсидій в якості початкової допомоги, індексація цін, часткове погашення вітчизняним підприємствам відсотків за користування комерційним кредитом.

Законодавче закріплення принципів економічної політики на ринку продовольчої продукції дозволить закласти потужну базу для його розвитку. Подальше вирішення протиріч доцільно пов'язати з дослідженням ряду основних підходів щодо формування економічної політики на ринку продовольства. *Перший підхід* ґрунтується на підтримці перспективних районів, а в них конкурентоспроможних підприємств, які мають достатній техніко-економічний потенціал і спроможні забезпечити високі фінансово-економічні показники господарської діяльності на фоні загального занепаду агропродовольчого сектору. У зв'язку з цим, передбачається розробка регіонально-диференційованої стратегії агропродовольчого розвитку, пріоритетного підходу до визначеного кола окремих одиниць з множини суб'єктів різних організаційно-правових форм господарювання, з якими держава буде співпрацювати в першу чергу. Підтримка життєздатних підприємств виступає постулатом стійкого розвитку агропродовольчого сектора в контексті сучасної економічної політики. *Другий підхід* ґрунтується на розробці нової економічної політики. Основою такої політики має стати науково-обґрунтована система матеріально-технічних, фінансово-економічних, інвестиційно-організаційних, управлінських заходів, вибірково здійснюваних державними органами відносно тих ринкових суб'єктів, які довели

свою стійкість в умовах кризисів останніх років, представляють важливість в довгостроковій перспективі для ринку продовольства або розміщені в перспективних в територіально-економічному відношенні регіонах.

Перший і другий підхід дещо подібні між собою. Їх об'єднує селективна політика. Проте, в сучасних умовах господарювання більша частка з множини суб'єктів різних організаційно-правових форм господарювання не підтримає селективну політику. Селективна політика орієнтована на невелику питому вагу підприємств. Тому, при обґрунтуванні нової стратегії розвитку ринку продовольчої продукції селективна політика не буде відповідати практичним реаліям стійкого розвитку ринку продовольства, а отже не буде життєздатною. Більше того, такий підхід вже мав місце за часів командно-адміністративної економіки, коли будувалися тваринницькі комплекси, птахофабрики, а села оголошувалися неперспективними. Як наслідок, села приходили в занепад, а разом з ними приходила в занепад колгоспно-радгоспна система. Більше того, такі підходи обмежать розвиток продовольчого ринку України окремими регіонами. Це призведе до концентрації населення в певних регіонах України та швидкого занепаду регіонів, які не попали в перелік регіонально-диференційованої політики, оскільки населення буде намагатися залишати такі регіони і переселятися в перспективні суспільно-економічні місця компактного проживання.

Низькі показники землезабезпеченості в деяких країнах СНД, безробіття, бідність, набагато нижчий порівняно з Україною рівень життя, та інші фактори призводять до активізації еміграції цих жителів на територію України. Тому, в короткостроковому періоді регіони з надмірно низькою щільністю українців можуть стати перспективними для колонізації особами з густо населених і бідних країн. Переселенці з цих країн несуть низьку культуру організації продовольчого виробництва. У зв'язку з цим, економічна політика на ринку продовольства повинна вирішити питання щодо заселення людьми

залишених сел, відтворення зруйнованих і будівництва нових населених пунктів, ліній зв'язку, соціальної та виробничої інфраструктури села, підвищення престижності праці на селі в контексті раціональної системи ціноутворення на продовольчу продукцію, закріплення молоді на селі, швидкого пересування громадським транспортом осіб з близьких сіл на роботу у місто і навпаки. Так, наприклад у Білорусії, вирішення зокрема проблеми швидкісного транспортування громадським транспортом населення з сіл (на відстані до 25 км від міста) в поєднанні з заходами направленими на розвиток інфраструктури в сільській місцевості та будівництво житлових будинків, дозволило не тільки знизити щільність населення, що проживає у містах, але й одночасно наростити обсяг виробництва продовольчої продукції у цій зоні та підвищити стійкість розвитку агропродовольчого сектору.

Отже, одним з основних векторів економічної політики на ринку продовольства має стати розвиток села. Наслідком такої політики має бути особистий інтерес селян в участі господарських процесів на ринку продовольчої продукції з врахуванням регіональних особливостей, підвищення рівня виробництва якісної продовольчої продукції на основі використання досягнень науки і техніки, нівелювання протиріч між містом і селом, нарощуванням виробничих потужностей, підвищення добробуту населення. Враховуючи те, що Україна за світовим параметрами територіальної організації продуктивних сил має сприятливі умови для виробництва продовольчої продукції, та те, що у світі загострюється проблема ресурсозабезпеченості, розвиток економічної політики на ринку продовольчої продукції стане тим каталізатором який не тільки активізує національну економіку, але й забезпечить її зростання в умовах посилення процесу глобалізації.

Висновки. Недосконалість економічної політики на ринку продовольчої продукції обумовлена комплексом виробничих,

фінансових, господарських факторів. Для їх нейтралізації необхідно принципово удосконалити економічну політику. В сучасній законодавчій і нормативно-правовій базі принципи економічної політики чітко не визначені. Відсутність юридично закріплених принципів економічної політики зумовлює недостатній рівень лаконізації та ефективності практичної реалізації її векторних компонентів в складові національної економіки. Результативність економічної політики на ринку продовольчої продукції буде тим вищою, чим змістовніше будуть відображені основні її принципи.

Перспективи подальших досліджень: дослідження споживчих моделей попиту і пропозиції з врахуванням балансів виробничих затрат; оцінити структурні особливості національного продовольчого ринку в контексті світового конкурентного середовища.

Список використаної літератури:

1. *Березін О.В.* Управління інформаційним забезпеченням агропродовольчого ринку // *Регіональні перспективи.* – 2004. – № 3-5 (40-42). – С. 240-242.
2. *Лузан Ю.Я.* Фінансові аспекти формування ринкового середовища в аграрному секторі АПК // *Облік і фінанси АПК.* – 2005. – № 6. – С. 5-13.
3. *Саблук П.Т.* Кардинальні напрями вирішення економічних проблем в АПК // *Економіка АПК.* – 2005. – № 5. – С. 3-8.
4. *Стукач Т.М.* Інноваційна складова сучасної аграрної політики // *Актуальні проблеми економіки.* – 2005. – № 11(53). – С. 121-125.

ГЛІБОВ Руслан Вадимович – кандидат економічних наук, виконуючий обов'язки доцента кафедри аналізу і статистики Державного вищого навчального закладу “Державний агроекологічний університет”

Наукові інтереси:

– дослідження ринку продовольства

Глебов Р.В. Экономическая политика на рынке продовольственной продукции: проблемы и принципы формирования. Исследованы проблемы формирования экономической политики на рынке продовольственной продукции Украины. Отмечено, что для их нейтрализации необходимо принципиально усовершенствовать экономическую политику. Акцентируется внимание на обосновании основных принципов экономической политики на рынке продовольственной продукции.

Glibov R.V. The Economic Policy on the food market: problems and principles of formulation. The paper covers the problems of formulating the economic policy on the Ukraine's food market. It has pointed out that neutralizing the above problems requires a fundamental improvement of the economic policy. The emphasis is laid on substantiating the basic principles of the economic policy on the food market.